

Artykuly teoretyczne i historyczne

Теоретические и исторические статьи

Sandra Zákutná

Prešovská univerzita v Prešove

Politická filozofia Immanuela Kanta¹

Политическая философия Иммануила Канта

Predkladaný text sa zameriava na politické témy v Kantovej filozofii a jeho cieľom je predstaviť Kanta ako praktického mysliteľa, ktorý neuvažuje o politike len v teoretickej podobe, ale ponúka realistické posudzovanie politiky, vrátane politických praktík, ktoré majú podľa neho ďaleko od predstavy zavŕšenia dejín v podobe jednotlivých postupných krokov spejúcich k idei večného mieru. Vo svojom uvažovaní Kant postupuje od združovania ľudí v spoločnosti k federatívnemu zväzu slobodných samostatných štátov, pričom príspevok sa zaoberá aj Kantovou myšlienkou večného mieru, ktorý je možné dosiahnuť tak, že štáty vytvoria mierový zväz národov. Štáty v ňom aj naďalej ostanú slobodné a samostatné, a navyše, majú tam zaručený mier tak, že sa riadia spoločnými zákonmi založenými na medzinárodnom práve. Rovnako ako pri ľuďoch, aj u štátov medzi sebou existuje napätie, s ktorým súvisia aj ďalšie problémy akými sú napr. suverenita štátov alebo medzinárodné vzťahy. Kantovo politické uvažovanie sa vyvinulo do predstavy svetoobčianskeho stavu, ku ktorého úplnému naplneniu v podobe večného mieru sa síce nedá dospieť, ale dá sa k nemu postupne približovať. Táto myšlienka je vo filozofii veľmi často interpretovaná z rôznych hľadísk, dokonca aj dnes sa na Kanta odvoláva v rôznych dejinno-politických súvislostiach. Záverečná časť príspevku sa preto venuje aj súčasným interpretáciám svetoobčianstva.

¹ Príspevok je výstupom projektov VEGA 1/0880/17 *Filozofia dejín v osvietenstve: Dejiny ako fundamentálny moment sebainterpretácie človeka v kontexte filozofie 18. storočia* a VEGA 1/280/18 *Kant a filozofia dejín*.

V spise *K večnému mieru (Zum ewigen Frieden)* predstavuje Kant podstatu mierového projektu spôsobom, že večný mier bude garantovaný, keď zväz národov prijme tri definitívne články mieru. Keď ich uznajú a budú presadzovať všetky národy, večný mier sa stane skutočnosťou, a na Zemi zavládne pokoj. Vo všetkých prípadoch platí, že večný mier nie je prirodzeným stavom, a ako sa ukáže, je len ideou, ktorej sa je možné priblížiť. Jaspers v tejto súvislosti poznamenáva, že tento stav nemôže byť dosiahnutý len žitím vedľa seba, ale musí byť *nastolený*, čo stotožňuje s nastolením *právneho stavu*, ktorý je uskutočnený prostredníctvom rozumu². Približovať sa k nemu dá postupne, a keďže je tento mier definovaný ako právny stav, a Kant ho popisuje ako celosvetový mier, predchádzajú mu stavy podľa štátoobčianskeho, medzinárodného a nakoniec aj svetoobčianskeho práva.

Prvý definitívny článok k večnému mieru tvrdí, že občianske zriadenie každého štátu má byť republikánske³. To je totiž založené na princípe slobody, závislosti všetkých ľudí od jedného spoločného zákonodarstva a rovnosti občanov. Republikanizmom Kant rozumie takú spoločnosť, v ktorej je už vyriešený problém morálnej zodpovednosti, individualizmu aj sociálneho poriadku. Stav republikánskej ústavy znamená, že každý si svoju blaženosť zabezpečuje sám. Verejné blaho predstavuje zákonná ústava, ktorá prostredníctvom zákonov zabezpečuje každému slobodu a toto zriadenie by malo byť inštitucionálne zakotvené. V druhom definitívnom článku Kant hovorí, že medzinárodné právo sa má zakladať na federalizme slobodných štátov⁴. Štáty majú vytvoriť zväz národov, v ktorom by mal každý štát svoje práva, a nehrozilo by, že štáty splynú do jedného. Predstava jedného veľkého štátu u Kanta neprichádza do úvahy, pretože základom federatívneho zjednocovania je republika a iné štáty sa k nej majú pripájať a zabezpečovať tak stav slobody štátov na základe medzinárodného práva. Štáty sa majú zlúčiť rovnako ako sa zlučujú jednotlivci. Tí sa vzdali svojej slobody a prispôbili sa verejným zákonom, čím vytvorili spoločenstvo. To isté majú urobiť štáty – vytvoriť štát národov (*civitas gentium*), ktorý by sa stále rozrastal, až nakoniec by pojal všetky národy na Zemi⁵. Musí teda existovať mierový zväz, ktorý by bol odlišný od mierovej zmluvy, lebo, uvádza Kant, zmluva sa snaží ukončiť len jednu vojnu, kým, zväz chce skončiť navždy všetky vojny⁶. Myšlienku federality chce Kant postupne aplikovať na všetky štáty, ktoré by boli združené v tomto zväze, reprezentujúcom právny stav na základe spoločne prijatého medzinárodného práva, čím by bol zaručený mier. Samozrejme je tu

² K. Jaspers, *Kantov spis K večnému mieru*, „Reflexe – Filosofický časopis“ 1999, vol. 20, č. 5, s. 2.

³ I. Kant, *K večnému mieru*, Archa, Bratislava 1996, s. 16.

⁴ *Ibidem*, s. 21.

⁵ *Ibidem*, s. 24.

⁶ *Ibidem*, s. 22.

nevyhnutné splnenie podmienky prvého článku, a teda štáty v tomto federatívnom zväze musia mať republikánsky spôsob vlády. L. Belás výstižne pomenúva Kantovo uvažovanie, keď uvádza, že „[v]edúcou v tomto smere je svetoobčianska perspektíva, ktorá vedie historicko-politické otázky na rovinu štátneho práva a práva národov“⁷.

Kantov tretí definitívny článok k večnému mieru hovorí, že svetoobčianske právo sa má obmedziť na podmienky všeobecnej hospitality⁸. Hospitalita, t. j. pohostinnosť, sa tu chápe ako právo cudzinca na priateľské zaobchádzanie v štáte, kde sa nachádza, pokiaľ sa aj on správa priateľsky. To znamená, že nepostačuje mierový stav založený na medzinárodnom práve zúčastnených štátov, ale je potrebné začať od práva, ktoré, by spájalo všetkých ľudí. Tu Kant píše:

(...) porušenie práva na jednom mieste Zeme sa cíti na všetkých miestach, idea svetoobčianskeho práva teda nie je nijakou fantáziou a prehnanou predstavou práva, ale nevyhnutným doplnkom nepísaného kódexu štátneho i medzinárodného práva na verejné ľudské právo vôbec a tak na večný mier, a len pod touto podmienkou si možno lichotiť, že sa k nemu postupne priblížujeme⁹.

Všetky skutky medzi sebou navzájom súvisia, a hrozba porušovania práv sa nedá teritoriálne vymedziť. Cudzinec má v krajine, do ktorej prichádza takzvané návštevnícke právo, ktoré mu zaručuje, že ak sa on správa priateľsky, druhý k nemu nesmie byť nepriateľský¹⁰. Tieto články k večnému mieru predstavujú Kantov návrh na priblíženie sa k večnému mieru. V spise *K večnému mieru* sa však priamo dostáva aj k opisu empirických skutočností, čiže zaužívaných politických praktík, ktoré sú reálnou prekážkou toho, aby bolo vôbec možné uvažovať o dosiahnutí večného mieru. Maximy, ktoré sú typické pre politikov Kant opisuje ako tieto tri:

1. Fac et excusa. Chop sa vhodnej príležitosti na svojmocné privlastnenie (buď práva štátu na jeho národ, alebo na iný, susedný); oveľa ľahšie a okrasnejšie sa bude dať predniesť ospravedlnenie a násilie zahaliť *po čine* (...), než by sa malo predtým rozmýšľať o presvedčivých dôvodoch a ešte len čakať na protidôvody (...). 2. Si fecisti, nega. Popri, že je *tvojou* vinou to, čo si sám spáchal, napríklad, aby si tvoj národ dovedol do zúfalstva a tak ku vzbure; ale tvrd', že na vine je vzdorovitosť poddaných, alebo, ak si sa zmocnil susedného národa, že je to vina prírody človeka, ktorý ak, nepredíde násilím iného, môže naisto počítať s tým, že predíde on jeho a zmocní sa ho. 3. Divide et impera. To znamená:

⁷ L. Belás, *Angehrnova reflexia Kantovej filozofie dejín*, „Studia Philosophica Kantiana: filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie“ 2016, vol. 5, č. 1, s. 75.

⁸ I. Kant, *op. cit.*, s. 25.

⁹ *Ibidem*, s. 27.

¹⁰ *Ibidem*, s. 25.

Ak sú v tvojom národe určité privilegované hlavy, ktoré si ťa zvolili za svoju najvyššiu hlavu (*primus inter pares*), znesvár ich medzi sebou a rozdvoj ich s národom: stoj potom na strane národa, predstierajúc väčšiu slobodu, takže bude všetko závisieť od tvojej bezpodmienečnej vôle. Alebo, ak ide o vonkajšie štáty, podnecovanie nezhôd medzi nimi je dosť spoľahlivý prostriedok na to, aby si si ich pod zdaním pomoci slabšiemu jeden po druhom podrobil¹¹.

Pri týchto maximách platí, že ich všetci spoľahlivo poznajú, nikoho neprekvapia, nikoho nimi už nie je možné oklamať, a ten, kto sa nimi riadi, sa za nich už ani nehanbí. Stali sa každodennou realitou, neprinášajúcou nič nové, pričom Kant prináša realistické stanovisko, že veľké krajiny sa predsa nemajú vo zvyku hanbiť pred názorom „hlúpej masy“, ale ak sa hanbia, tak len pred sebou navzájom a hanbu neprinesie ich odhalenie, iba ich prípadné zlyhanie. Kant však dodáva, že aj napriek tomuto zlyhaniu mocnosti majú ešte stále česť, a tá sa v prípade tejto *náuky o chytrosti* zakladá na rozširovaní moci¹².

Náukou o chytrosti Kant rozumie teóriu maxim riadiacu výber najvhodnejších prostriedkov pre svoje vlastné zvýhodňovanie, pričom je jasné, že takéto konanie popiera akúkoľvek morálku. Základom uvádzaných politických praktík je klamstvo, politik ty vystupuje ako domnelý praktik, pretože morálka mu slúži len ako teória a podlieha klamu, ako to Kant uvádza v práci *K večnému mieru*, že „že človek nikdy *nebude chcieť* to, čo sa žiada“¹³. Takýmto správaním by samozrejme vznikala prekážka toho, aby ľudia mohli dosiahnuť potrebné podmienky na to, aby mohol byť dosiahnutý večný mier. Tiež platí, že ten, komu patrí moc, nedovolí, aby mu zákony predpisoval národ. Tu sa môžeme pýtať, ako môže filozof pomôcť verejnému dobru, keď jeho názor nie je v súlade s názorom vlády. Aj Kant žil v dobe veľkých politických zmien, zaujímala ho Francúzska revolúcia a jej prvotné republikánske záujmy aj čiastočne podporoval. Keď bol na čele krajiny pruský kráľ Fridrich II, presadzujúci praktiky cenzúry v tlači, o podpore z Kantovej strany sa už nedalo hovoriť. Filozofi, vrátane Kanta, začali preto premýšľať nad tým, ako by bolo možné presadzovať princípy republikanizmu v dobe, v ktorej im okolnosti nepriali. Podľa Kanta, ak má byť človek schopný formovať svoje dejiny, je úlohou filozofov a učencov, presadzovať myšlienky podporujúce verejné dobro. Taktiež, ak sa má osvietenstvo na svojej ceste naďalej posúvať vpred, ak má byť symbolom originálneho osudu ľudskej prirodzenosti, týchto pár jednotlivcov ho musí presadzovať a prispieť tak k oslobodzovaniu sa a následnému kultivovaniu. Prispieť sa k tomu dá slobodným prezentovaním na univerzitetnej pôde a slobodným pisaním, ktorými by učenci mohli dokázať kreovať svetonázor, ktorý sa môže od oficiálneho názoru politiky odlišovať. V tomto

¹¹ *Ibidem*, s. 42–43.

¹² *Ibidem*, s. 43.

¹³ *Ibidem*, s. 38.

kontexte Kant v *Tajnom článku k večnému mieru* uvádza myšlienku: „Štáty, vyzbrojené na vojnu, majú sa radiť s maximami filozofov o podmienkach možnosti verejného mieru“¹⁴. Táto úvaha je veľmi dôležitá, pretože upozorňuje na skutočnosť, že na ceste k sebainterpretácii človeka v dejinách je možné nájsť pomoc u filozofov, ktorým sa umožní slobodne a otvorene prezentovať svoje názory, a to aj v otázkach ukončenia vojen a nastolenia mieru, čím sa môžu priamo podieľať na dosahovaní cieľa dejín, ktorým je idea večného mieru.

Ak sa vrátíme k problematike politickej praxe, ďalšími príkladmi nečestného správania sa v politike sú pre Kanta príklady, ktoré uvádza porovnávaním dvoch typov ľudí, a to *morálneho politika* a *politického moralistu*. Píše:

Môžem si síce myslieť *morálneho politika*, t. j. takého, ktorý chápe princípy štátnej chytrosti tak, že môže obstať spolu s morálkou, nemôžem si však myslieť *politického moralistu*, ktorý si morálku stváruje tak, ako je to výhodné pre štátnika¹⁵.

Politického moralistu, rovnako ako *despotizujúceho moralistu*, *moralizujúceho politika*, alebo *domnelého praktika* Kant nazýva štátnicky chytrými mužmi narábajúcimi praktikami, a nie praxou, pretože oni dokážu obetovať nielen národy, ale aj svet, a správajú sa tak, aby im to vyhovovalo z princípu moci, a nie z princípu zákona. Kant k týmto politickým praktikám píše nasledovné:

Keď im však táto zdatnosť vedieť sa obracať na všetky strany vnukne šialenú myšlienku, že môžu podľa právnych pojmov (teda a priori, nie empiricky) súdiť aj o princípoch *štátneho zriadenia* vôbec; keď sa vystatujú, že poznajú *ľudí* (čo sa dá prirodzene očakávať, lebo majú do činenia s mnohými), bez toho však, že by poznali *človeka* i to, čo z neho možno urobiť (na čo sa vyžaduje vyšší stupeň antropologického skúmania), no keď vybavení týmito pojmami pristupujú ku štátnemu právu a medzinárodnému právu, ako ho predpisuje rozum: nemôžu tento prechod urobiť inak ako duchom šikanovania, keďže uplatňujú svoj zvyčajný postup (mechanický, podľa despoticky daných donucovacích zákonov) aj tu, kde rozumové pojmy poznajú zákonné nútenie, zdôvodnené len princípmi slobody, lebo len ono jediné umožňuje právoplatné štátne zriadenie; domnelý praktik verí že túto úlohu môže vyriešiť empiricky, skúsenostne, nevšímajúc si onú ideu, hoci takto boli doteraz vytvorené síce najlepšie sa osvedčujúce, zväčša však protiprávne štátne zriadenia¹⁶.

Idea naplnenia dejín a dosiahnutia vznešeného cieľa sa v takýchto prípadoch určite nedá dosiahnuť. V Kantovom prípade však ide o veľmi realistické opísanie politických praktík, často využívaných v jeho dobe, ako aj dnes. Jedným z prob-

¹⁴ *Ibidem*, s. 36.

¹⁵ *Ibidem*, s. 40.

¹⁶ *Ibidem*, s. 42.

lémov týchto politických praktík (napríklad princípu lži) je, že sa musia v bežnej praxi stále ukrývať, čo nevyhnutne nasvedčuje tomu, že v človeku ako v *morálnej ľudskej bytosti* sa s určitosťou nachádza vedomie morálky i práva. Kant teda dôrazne rozlišuje, čo sa v politike v skutočnosti deje, a to, čo sa má diať podľa práva. Nedokáže sa stotožniť s chýbajúcou morálkou vo svete politiky, politiku nevie chápať ako náuku o chytrosti, a nedokáže akceptovať praktiky takzvaných politikov, ktorí si, ako píše, môžu myslieť, že poznajú ľudí, ale určite nie človeka.

V prvom *Dodatku k K večnému mieru* nazvanom *O nezhode medzi morálkou a politikou ohľadom večného mieru* Kant o morálke píše, že je

(...) už sama osebe praxou v objektívnom význame, totiž ako súhrn bezpodmienečne nariaďujúcich zákonov, podľa ktorých *máme konať*, a je očividnou nezrovnalosťou chcieť, len čo sme tomuto pojmu povinnosti priznali jeho autoritu, ešte hovoriť, že to predsa *nemôžeme*. Lebo potom tento pojem sám od seba z morálky vypadáva (ultra posse nemo obligatur); spor politiky ako *výkonnej právnej náuky* s morálkou ako takou, ale teoretickou, nie je teda možný (a tak ani spor teórie s praxou), inak by sa mravnosťou musela rozumieť všeobecná *náuka o chytrosti*, t. j. teória maxím, ktorá by radila ako voliť najvhodnejšie prostriedky pre úmysly, vyrábané na svoje výhody, t. j., že nejaká morálka vôbec existuje. Politika hovorí: ‚Budte chytrí ako hady‘. Morálka dodáva (ako obmedzujúcu podmienku), a bez falše ako holuby¹⁷.

Ozajstnú politiku určuje verejné konanie a jej cieľom je dosiahnutie takej spoločnosti, v ktorej sa rešpektujú zákony a práva ľudí sú v nej bezvýhradne dodržiavané. Je preto dôležité, aby sa pravidlá mravného konania stali určujúcimi pravidlami aj v politickej oblasti. U Kanta je tento systém možný tak, že sa s určitosťou spoľahne na morálku, ktorá stanoví také zákony, na základe ktorých je nevyhnutné postupovať. Je to z toho dôvodu, že v prípade morálky, na rozdiel od politiky ľudia vedia, že jej zákony sú dobré, a preto má pred politikou prednosť. Ak sa pozrieme na Kantovu argumentáciu, vo vzťahu toho, čo je, a toho, čo má byť, Kant vždy uprednostňuje to, čo má byť. Ak sa spoločnosti podarí zaviesť zákony morálky aj do politickej sféry, bolo by to veľmi prínosným krokom znamenajúcim predstavenie mravných základov do politiky. V Kantovom prípade sa s pojmom morálnej politiky stretávame na viacerých miestach, a jej myšlienku potvrdzuje aj v nasledujúcich pasážach spisu *K večnému mieru*: „národ sa má zjednotiť do štátu len na základe všeobecných právnych pojmov slobody a rovnosti“¹⁸ a na ďalšom mieste uvádza, že „hoci veta *Počestnosť je najlepšia politika* obsahuje teóriu, ktorej prax, žiaľ, veľmi často protirečí, tak isto ako teoretická veta *Počestnosť je lepšia než všetka politika* je nekonečne povznesená

¹⁷ *Ibidem*, s. 38.

¹⁸ *Ibidem*, s. 46.

ponad každú námietku, ba je podmienkou politiky, ktorú nemožno obísť¹⁹, a preto tvorí nevyhnutnú súčasť každej dobrej politiky.

Kant sa pýta, ako sa dá dosiahnuť uskutočnenie verejného práva. Uvádza, že:

(...) ak niet slobody a na nej sa zakladajúceho mravného zákona, ale všetko, čo sa deje alebo diať môže, je len prírodný mechanizmus, tak politikou (ako umením používať ju na ovládanie ľudí) je celá praktická múdrosť a pojem práva je bezpredmetnou myšlienkou²⁰.

Teoreticky podľa neho nie je medzi politikou a morálkou žiadny konflikt, ale problém existuje vo forme sebeckých sklonov ľudí. Opäť je to možné ilustrovať na porovnaní dvoch štátnikov: *politického moralistu* a *morálneho politika*. Ak sa z právnej povinnosti má stať platný pojem, tzv. „empirická politika“ má právo na výhrady voči realizovaniu čistých právnych predpisov, ale „ozajstná politika“ nemôže:

(...) urobiť ani krok bez toho, aby predtým nevzdala úctu mravnosti, a hoci politika sama pre seba je ťažkým umením, jej spojenie s morálkou vôbec nie je nijakým umením. Morálka totiž roztína uzol, ktorý politika nemôže rozuzliť, keď sú obidve vo vzájomnom rozpore. Právo ľudí sa musí pokladať za sväté, nech to stojí panujúce násilie akékoľvek veľké obete²¹.

Typ politiky, ktorý tu Kant spomína, predstavuje postupný proces zlepšovania sa spoločnosti, ktorá príde do stavu, v ktorom už bude priorita práva jasná, a v ktorom sa z nej stane základ politického konania. Stupňom sociálneho vývoja ľudstva je založenie štátu, kde morálne dokonalá spoločnosť je konečným určením ľudstva. Kantov pojem štátu musí byť pochopený ako oprávnená inštitúcia – taká, ktorá umožňuje prosperovanie ľudskej komunity. Štát má poskytovať podmienky pre zabezpečenie všetkých práv a vlastníctiev človeka a musí byť výlučne republikánsky. To pre neho predstavuje potrebnú záruku pre vytvorenie občianskeho stavu na základe štátneho práva založeného na zákonoch, a ku ktorému sa dá dospieť pomocou reforiem. Reforma znamená postupné približovanie sa ľudstva k cieľu, ktorým má byť svetoobčiansky stav, ktorý vychádzajúc zo stavu občianskeho, sa vyznačuje slobodou a zákonmi zároveň. Podmienkou pre dosiahnutie právneho stavu na všetkých úrovniach musí byť *morálna politika* ako *výkonná právna náuka*, t. j. nemôže byť založená na chytráckych praktikách, ktoré sú bežne používané, ale musí byť založená na princípoch praktického rozumu – slobode, rovnosti, večnom mieri a svetoobčianstve – kozmopolitizme. P. Kyslan v súvislosti s Kantovým kozmopolitizmom poznamenáva, že tento model kozmopoli-

¹⁹ *Ibidem*, s. 38.

²⁰ *Ibidem*, s. 39–40.

²¹ *Ibidem*, s. 49.

tizmu „anticipuje rozmanitosť pováh vlád a [Kant] ponúka jeho normatívno-procesuálny variant“²². Podľa Kanta sú prvotné podmienky večného mieru vytvorené pod vplyvom prírodnej nevyhnutnosti, ďalší krok je už spojený s používaním rozumu a slobodou človeka. Kým prvé kroky človeka sú sprevádzané strachom a obavami, postupne sa človek dostáva do právneho stavu, ktorý sa pre neho stáva zárukou mieru. Kant verí v dobrú vôľu človeka, ktorá mu má pomôcť stať sa aj mravnou bytosťou, pretože len tým bude naplnená skutočná podstata svetoobčianstva. Dnes sa vedú diskusie o tom, ako svetoobčianstvo definovať a čo všetko je možné pod tento termín začleniť. Diskutuje sa o tom, ako dosiahnuť, aby mali všetci ľudia zabezpečené svoje potreby, ako sa vyrovnat' s nerovnosťou v štáte aj medzi štátmi, ako spravodlivo distribuovať zodpovednosť, ako vymedziť naše povinnosti voči občanom iných štátov, ale patria sem aj rozpravy o celosvetových ekonomických otázkach, akou je napríklad možnosť základného príjmu. Na druhej strane, ešte aj dnes je asi skoro hovoriť o konkrétnych krokoch na celosvetovej úrovni. Svetoobčianske politické hnutia sú totiž len na začiatku a zatiaľ fungujú len na ideologickej báze, čo sťažuje prijímanie konkrétnych návrhov alebo reforiem v praxi. Neexistuje ani žiadna konkrétna filozofická škola alebo väčšia skupina filozofov, ktorá by sa tejto problematike venovala v širšom kontexte. Dnešným slovníkom, svetoobčianstvo alebo kozmopolitizmus²³, definované pod heslom „Cosmopolitanism“ v encyklopédii *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, má podľa autorov P. Kleingeldovej a E. Browna za svoj pomerne hmlistý základ myšlienku, že všetky ľudské bytosti, bez ohľadu na svoju politickú príslušnosť, sú (alebo môžu a mali by byť) občanmi jedného spoločenstva. Sú však viaceré formy svetoobčianstva, niektoré sa zameriavajú na myšlienku mravného spoločenstva propagovaním uskutočňovania spravodlivosti a garantovania ľudských práv, iné kladú dôraz na politické inštitúcie, ďalšie na morálne normy alebo vzťahy, alebo na spoločné trhy či formy kultúrneho vyjadrovania.

Vo väčšine foriem svetoobčianstva funguje všeobecné spoločenstvo občanov sveta ako pozitívny ideál, ktorý má byť rozvíjaný, no tieto formy sa líšia v závislosti od toho, aký pojem občianstva používajú, vrátane toho, či používajú pojem „svetoobčianstvo“²⁴ doslovne alebo metaforicky²⁵. Svetoobčianstva je dokonca možné diferencovať na svetoobčianstvo morálne, politické, právne, kognitívne, kultúrne či morálno-teologické²⁶. A. Ferrara vo svojej práci

²² P. Kyslan, *Kantovo svetoobčianstvo ako výzva pre súčasnosť*, „Studia Philosophica Kantiana: filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie“ 2017, vol. 6, č. 1, s. 37.

²³ Slovo je odvodené z gréckeho *kosmopolitês* (občan sveta).

²⁴ V anglickom jazyku *world citizenship*.

²⁵ P. Kleingeld, E. Brown, *Cosmopolitanism* [in:] E.N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* 2014, <https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/cosmopolitanism> (citované 01.05.2018).

²⁶ G. Cavallar, *Cosmopolitanism in Kant's Philosophy*, „Ethics & Global Politics“ 2012, vol. 5, Nr 2, s. 95.

Nedostatek soudnosti? Evropská a kosmopolitní otázka používa termín „politický“ kozmopolitizmus, pričom úvodzovky tam pridáva zámerne. Upozorňuje, že „politický“ kozmopolitizmus by sa nemal zamieňať s globalizáciou, pretože zatiaľ čo globalizácia je deskriptívna teória popisujúca efekty formujúce globálnu, celosvetovú spoločnosť²⁷, kozmopolitizmus je konceptom normatívnym²⁸, a pokračuje veľmi jasným popisom toho, ako je dnes takýto typ svetoobčianstva v súvislosti s globalizáciou chápaný:

Jeho základem [kozmpolitizmu] je především myšlenka, že vhodnou odpovědí na globalizaci je přehodnocení či opětovné promýšlení politiky – nikoli pouze mezinárodních vztahů, ale i politiky jako takové. Náležité porozumění klíčovým pojmům politiky, jako jsou svoboda, spravedlnost, rovnost, mír, legitimita a další, vyžaduje, abychom za jejich náležitý rámec považovali celý svět. Svoboda zajištěná v rámci jediné země může svůj význam ztratit, neníli zároveň garantována ve vztahu mezi státy světa. Spravedlnost se může snadno stát parodií sebe sama, pokud není zajištěn určitý rozsah distributivní spravedlnosti v dalších zemích světa. Rovnost občanů jedné země nedává smysl tváří v tvář masivním nerovnostem v rámci celého světa. Mír v jednom regionu světa nezůstává nedotčen válkami, které zuří v jiných částech světa. (...) Jistým způsobem tomu tak sice bylo vždy, ale nyní nově vzniká sociální infrastruktura globální formy vědomí. (...) Globální společenská infrastruktura vytváří podmínky pro kosmopolitní porozumění fundamentálním politickým představám, které přestávají být ‚pouhou‘ filosofickou spekulací a stávají se ‚existujícím světem‘²⁹.

Filozofi sa často pri hľadaní základných východísk svetoobčianstva obracajú práve na Kanta. Najvyššou ideou je dosiahnutie večného mieru na celom svete, ktoré stotožňuje s najvyšším politickým dobrom. V úplnom závere spisu *K večnému mieru* Kant formuluje túto myšlienku vyjadrujúcu optimizmus a nádej pre ľudstvo:

Ak je povinnosťou, ak je zároveň odôvodnenou nádejou uskutočnenie stavu verejného práva, hoci len v približovaní postupujúcom donekonečna, tak *večný mier*, ktorý nasleduje po doteraz nesprávnych takzvaných uzavretiach mieru (vlastne prímeriach), nie je prázdnu ideou, ale úlohou, ktorá, keď sa rieši postupne, ustavične sa bliži k svojmu cieľu (lebo obdobia, v ktorých sa dejú rovnaké pokroky, sa, dúfajme, stále skracujú)³⁰.

²⁷ A. Ferrara, *Nedostatek soudnosti: Evropská a kosmopolitní otázka*, Filosofia, Praha 2007, s. 115.

²⁸ *Ibidem*, s. 116.

²⁹ *Ibidem*, s. 116–117.

³⁰ I. Kant, *op. cit.*, s. 56.

Tento idej večného mieru je možné priblížiť sa prostredníctvom svetoobčianskeho práva a zároveň je to stav, ktorý je vytvorený vďaka zákonom. Rovnako predstavuje cieľ, ku ktorému sa dá priblížiť prostredníctvom politických princípov. Je však zjavné, že idea dosiahnutia mieru je len veľmi ťažko uskutočniteľná, a vždy bude v politickom konaní potreba práva, ktoré dohliada na to, aby bolo možné sa jej aspoň približovať. Kant predstavil svetoobčianske právo ako ďalšiu oblasť práva, v ktorom majú štáty aj jednotlivci svoje práva, pričom je dôležité podotknúť, že jednotlivci majú tieto práva ako občania sveta, a nie ako občania jednotlivých štátov.

Témy kozmopolitizmu sú v dnešnej dobe vysoko aktuálne a niektoré z Kantových myšlienok ostávajú stále otvorené, prinášajú nové výzvy a postupne sa odкрývajú ďalšie problémy, vyvstávajú aktuálne otázky, ktoré poskytujú priestor na ďalší hlbší výskum. Názory na Kantovo dedičstvo na poli svetoobčianstva sú rôzne, no domnievame sa, že Kantovým prínosom bolo určite jeho výrazné apelovanie na ľudstvo. Človek, ľudia, ľudstvo by si mali uvedomiť, že je už ten správny čas opustiť stav, keď bolo všetko riadené prírodou a jej mechanizmami. Tá človeku pomohla, prerazila jeho slobode cestu k právnomu stavu, ktorý jediný dokáže zabezpečiť trvalý mier. Vojnové konflikty už viac nemajú byť súčasťou dejín, pretože ľudstvo sa vydá na inú cestu. Vytvorením mierového zväzu národov sa štáty už viac nebudú musieť klamať a zavádzať pri informovaní o prípravách na vojnu, ale dokážu sa navzájom rešpektovať a budú v tomto stave ochotne existovať.

Dnešná komplikovaná situácia vo svete núka priestor na ďalšie prehodnotenie Kantovej politickej filozofie v súvislosti s tým, že svet čelí viacerým vážnym konfliktom. Viacerí súčasní filozofi sa venujú práve otázkam vyplývajúcim z Kantovej politickej filozofie, ktoré pre nich predstavujú inšpiráciu pri riešení problémov súčasnej filozofie. Je otázne kedy (a či vôbec) sa priblížime Kantovej idej večného mieru, no Kant poskytuje jednoznačný odkaz: v svetoobčianskom stave sa musí každá naozajstná politika skloniť pred právom ľudí a vzdať hold morálke.

[znakov 26 070]

Политическая философия Иммануила Канта

р е з ю м е

Статья сосредоточивает свое внимание на вопросы политические в философии Канта, выраженные прежде всего в его такназываемых малых проезвдениях. Кант статей представлен как практический мыслитель, который незанимается политикой только теоретично, предоставляет реалистические оценки, в этом числе политических поступков и решений, которые по своей сути совсем не близки его идеи вечного мира. Кант воспринимает политику как исполнительную юридическую науку. Статья обесняет идеи Канта о сосуществовании политики и морали в пра-

вовом состоянии основаном на свободе, равенстве и самостоятельности каждого члена политического общества.

ключевые слова: право; политика; всемирно гражданское состояние; вечный мир

Кľúčové slová: politika; právo; svetoobčianstvo; večný mier

Political Philosophy of Immanuel Kant

abstract

The paper focuses on the political themes in Kant's philosophy, presented predominantly in his short writings, and presents Kant as a practical thinker who does not consider politics only in a theoretical form, but offers it a realistic assessment, including political practices that are far from his idea of perpetual peace. Kant understands politics as a legal doctrine, and the paper attempts to clarify Kant's understanding of coexistence of politics and morality in a legal establishment based on the principles of freedom, equality and autonomy of each member of the political commonwealth.

keywords: politics; law; cosmopolitanism; perpetual peace

Bibliografia

- Belás Ľubomír. 2016. „Angehrnova reflexia Kantovej filozofie dejin“. *Studia Philosophica Kantiana: filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie* 5 (1): 65–81.
- Cavallar Georg. 2012. „Cosmopolitanism in Kant's Philosophy“. *Ethics & Global Politics* 5 (2): 95–118.
- Ferrara Alessandro. 2007. *Nedostatek soudnosti: Evropská a kosmopolitní otázka*. Praha: Filosofía.
- Jaspers Karl. 1999. „Kantov spis K večnému mieru“. *Reflexe – Filozofický časopis* 20 (5): 1–23.
- Kant Immanuel. 1996. *K večnému mieru*. Bratislava: Archa.
- Kleingeld Pauline, Eric Brown. 2014. „Cosmopolitanism“. W Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2014/entries/cosmopolitanism> [citované 01.05.2018].
- Kyslan Peter. 2017. „Kantovo svetoobčianstvo ako výzva pre súčasnosť“. *Studia Philosophica Kantiana: filozofický časopis pre kriticko-rekonštrukčné uvažovanie* 6 (1): 29–39.